

Jan Żebrowski

"Społeczeństwo w trakcie zmiany",
Andrzej Radziewicz-Winnicki,
Gdańsk 2004 : [recenzja]

Kultura i Edukacja nr 4, 124-126

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

to, by była ona przyjazna dla tych, którzy swoją przygodę poznawania świata społecznego dopiero zaczynają.

Dominika Krawczinska

Andrzej Radzewicz-Winnicki, *Spółceństwo w trakcie zmiany*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004, ss. 195.

„Nauki pedagogiczne jak wszystkie nauki humanistyczne i społeczne muszą wciąż mierzyć się z problemami związanymi z rozwojem cywilizacji, z problemami społecznymi”.

prof. dr hab. Tadeusz Lewowicki

Prof. zw. dr hab. Andrzej Radzewicz-Winnicki – czołowy polski pedagog społeczny – pracownik naukowy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – przewodniczący Zespołu Pedagogiki Społecznej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN – w swojej książce podjął analizę różnych problemów społecznych, które wiążą się z rodzimą codziennością końca XX wieku i początku XXI stulecia. Autor rozprawy, twórca znany i uznany – jak sam wyznaje we *Wstępie* – napisał książkę z myślą „o psychospołecznym wymiarze przebiegającej w Polsce trudnej adaptacji do nowych warunków współczesnego społeczeństwa postindustrialnego” (s. 8).

Rozważania Profesora A. Radzewicza-Winnickiego (zamieszczone w dziewięciu rozdziałach) sytuować należy w pedagogice społecznej i socjologii transformacji. Swoim przemyśleniom nadał Autor formę eseistyczną, zakładając – i słusznie, że odbiorcą książki będzie szeroki krąg czytelników.

Podjęte w rozprawie kluczowe problemy polskiego społeczeństwa ujawniają tytuły poszczególnych rozdziałów, brzmią one następująco: I – *Demokracja i ryzyko przemian na tle wielowymiarowych zagadnień edukacji*; II – *O teoriach modernizacji i dynamice procesów zmian społecznych*; III – *Asynchronizacja rozwoju, ubóstwo*

i marginalizacja; IV – *Teatr życia codziennego i jego aktorzy*; V – *Emancypacja społeczna*; VI – *Stymulowanie aktywności, wsparcia i samopomocy w środowisku lokalnym*; VII – *Rola elit intelektualnych w czasie globalizacji kulturowej*; VIII – *Etyka we współczesnym życiu naukowym* i IX – *Między socjologią a pedagogiką*. Całość rozważań zamyka bardzo bogaty zestaw bibliografii oraz indeksy: rzeczowy i osobowy.

Przywołane tytuły rozpraw, studiów i szkiców wskazują na wielość podjętych w książce problemów, zachęcają czytelników do szeroko pojętej aktywności w zakresie prowadzenia działalności opiekuńczej i wychowawczej, profilaktycznej i kompensacyjnej w środowisku lokalnym.

Rozważania Autora osadzone są zarówno w niezwykle starannie dobranej literaturze przedmiotu rodzimej i obcojęzycznej, jak i w codziennej obserwacji życia polskiego społeczeństwa. Trafna jest konstatacja Profesora Radzewicza, że zasoby wiedzy – inaczej niż kapitału i pracy – są w zasadzie niewyczerpywalne (s. 27), że w ramach rozwoju aktywnego społeczeństwa obywatelskiego utworzona zostanie nowa, integracyjna i atrakcyjna zarazem, infrastruktura pracy na rzecz ogółu, stwarzająca wolność wyboru różnych modeli życia oraz umożliwiająca wyrażanie poprzez swój udział w życiu publicznym własnej niepowtarzalnej tożsamości. Rozdział pierwszy książki zakończył Autor przesłaniem, by nabyta wiedza dobrze służyła kształtowaniu podstawowego dobra, jakim jest i stać się powinna nasza pomyślna egzystencja.

Równie interesujące i inspirujące są rozważania dotyczące modernizacji i dynamiki procesów zmian społecznych. Nowoczesne społeczeństwa przechodzą na inny (wyższy) etap rozwoju i podejmują nowe wyzwania, jakie niesie ze sobą nieuchronnie następujący proces przemian. Autor omówił modelowe cechy społeczeństwa tradycyjnego i postindustrialnego, podkreślił „otwartą” strukturę osobowości obywateli w nowoczesnym

społeczeństwie, ich podatność na wszelkie innowacje, wysoki poziom aspiracji życiowych.

Trwająca od 1989 roku w Polsce transformacja – obejmująca różne sfery życia – powinna wpłynąć na „zaszczepienie” w ludziach racjonalnej odpowiedzialności za własną egzystencję. Suwerenny kraj, jakim jest III Rzeczypospolita, wymaga od obywateli znajomości praw i reguł zarówno doby oświeceniowej (gruntowna wiedza), jak i pozytywistycznej „pracy od podstaw”, pewnego zespołu cech niezbędnych do właściwego funkcjonowania w nowoczesnych społeczeństwach – m.in.: obowiązkowości, punktualności, działań pragmatycznych, racjonalności i efektywności (s. 47).

Niepokojącym i bolesnym zjawiskiem, jakie omówił Autor, jest ubóstwo społeczne i jego rozmiary. Szacuje się (za środkami masowego przekazu), że ubóstwo dotyka od 2,5 miliona mieszkańców aż po 18 milionów obywateli Rzeczypospolitej (s. 48). W związku z zaistniałą sytuacją społeczną w literaturze socjologicznej używa się terminu „kultura ubóstwa”, którym określa się m.in. wyuczoną bierność i bezradność życiową. Uwarunkowania ubóstwa w Polsce omówione zostały na szerokim tle porównawczym, Autor przywołał dane statystyczne innych społeczeństw postkomunistycznych i krajów Zachodu. Podkreślił, że marginalizacja czy też wykluczanie społeczne przybrały w Polsce niespotykane dotąd rozmiary, ciągle wzrasta liczba bezdomnych i żebraków; szerzą się: przestępczość, różne dewiacje i patologie; zły jest stan zdrowia polskiego społeczeństwa.

Rzetelność badawcza Autora zasługuje na najwyższe słowa uznania. Apeluje on do czytelników o rozwój kultury pracy zespołowej, która utożsamiana jest bezpośrednio z lepszą organizacją współpracy i osiąganiem założonych celów.

Częściowej poprawy sytuacji społecznej w naszym kraju upatruje Profesor Andrzej Radziewicz w edukacji jutra; to pojęcie z zakresu nowatorstwa pedagogicznego stało się popularne i modne pod

koniec XX wieku. Aktualnie kultura edukacyjna obejmuje znajomość cnót uniwersalnych, jakimi są m.in. dojrzałość obywatelska, gotowość do ponoszenia odpowiedzialności za własne słowa i czyny, umiejętność radzenia sobie z frustracją, samodyscyplina, samokontrola (s. 80).

Autor dostrzegł również w polskiej pedagogice (po 1989 roku) wyraźny nurt rozliczeniowy. Podkreśla wielokrotnie potrzebę tolerancji i akceptacji różnic kulturowych, krzewienie pluralizmu kulturowego, co wiąże się ściśle z edukacją międzykulturową na całym kontynencie europejskim, która stanowi niezbędny korelat ekonomicznej i kulturowej globalizacji (s. 100).

Niezwykle interesująco – w rozdziale VII – przybliżona została rola elit intelektualnych w Polsce. Utożsamia je Autor (w uproszczeniu) z ludźmi nauki. Twierdzi, że we współczesnym społeczeństwie polskim panuje powszechny kryzys jakichkolwiek autorytetów. Przeszliśmy drogę od cywilizacji przemysłowej do cywilizacji informatycznej.

Najobszerniejszy jest rozdział dziewiąty – *Między socjologią a pedagogiką* (liczy 28 stron); podał w nim Autor efekty przebiegającej od 15 lat w Polsce transformacji wiarygodnej interpretacji i nakreślił obiektywne prognozy rozwojowe.

Natomiast w *Zakończeniu* podkreślił „pełną europejskość” Polski i odzyskaną wolność, wiarę, że Ojczyzna nasza może liczyć na wsparcie innych państw należących do Unii Europejskiej.

Książka, której zawartość merytoryczną starałem się przybliżyć, jest potrzebna i wręcz niezbędna w humanistycznej edukacji współczesnych pokoleń, adresowana do szerokiego kręgu odbiorców, napisana interesująco, z pasją, ujawnia erudycję Autora. Jej walory poznawcze, kształcące i literackie są bezsporne. Godna jest pogłębionej refleksji, wykorzystania w kształceniu młodzieży akademickiej, ale także poznania przez polityków i decydentów życia oświatowego i intelektualnego w Polsce. Urzeka ponadto metodologiczna dosko-

nałość wywodu, co dostrzegł już w swojej recenzji Profesor Tadeusz Lewowicki: definiowanie podstawowych pojęć, często objaśnianie ich etymologii i genezy, prezentacja wybranych teorii, egzemplifikacja zjawisk i procesów oraz własne autorskie komentarze. Profesor Andrzej Radziejewicz-Winnicki, uzewnętrzniając własną skalę wartości, wyobraźnię, wrażliwość, kulturę, sposoby komunikowania się z czytelnikami, sugestywny tok dowodzenia, postuluje, aby polskie społeczeństwo obywatelskie kształtowało wzory wartościowego i godnego życia w świecie współczesnym.

Książka *Spółczesność w trakcie zmiany* jest pozycją niezwykle cenną zarówno z naukowego, jak i dydaktycznego punktu widzenia. Będzie stanowić niewątpliwie punkt odniesienia dla innych badaczy, którzy podejmą podobną tematykę; jej poznanie stanowi wielkiej miary intelektualne przeżycie.

Jan Żebrowski

Klaus-Peter Horn, *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Zur Entwicklung der sozialen und fachlichen Struktur der Disziplin von der Erstinstitutionalisierung bis zur Expansion*, Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn/OBB, 2003 ss. 415.

Wśród wielu niemieckich publikacji ostatnich lat, dotyczących historii rozwoju pedagogiki, książka K.-P. Horna zasługuje na szczególną uwagę, bowiem dokumentuje prawie pół wieku rozwoju tej dyscypliny.

Praca berlińskiego badacza jest rozprawą habilitacyjną powstałą na IV Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Berlińskiego¹. Autor zgromadził

¹ Klaus-Peter Horn (1960) jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Humboldta w Berlinie, Instytutu Nauki o Wychowaniu. Specjalizuje się w historii nauki o wychowaniu. Jest autorem m.in. *Pädagogische Zeitschriften im Nationalsozialismus. Selbstbehauptung, Anpassung, Funktio-*

źródła archiwalne i drukowane oraz opracowania, na podstawie których stworzył obraz rozwoju naukowego środowiska pedagogicznego w Niemczech w latach 1919–1965 oraz ukazał proces instytucjonalizacji niemieckiej pedagogiki. Jest to rozprawa ukazująca rozwój pedagogiki w szkołach wyższych, a dokładniej uniwersytetach, wyższych szkołach technicznych i zawodowych.

Praca składa się ze: *Słowa wstępnego* (Heinza-Elmara Tenortha), *Wstępu*, pięciu rozdziałów, biogramów profesorów pedagogiki, *Wykazu skrótów*, *Wykazu wykresów i tabel*, *Źródeł i literatury*, *Indeksu osób*.

Słowo wstępne jest autorstwa znanego profesora historii nauki o wychowaniu (lub inaczej pedagogiki historycznej) H.-E. Tenortha², który zastrzega, iż jego wprowadzenie nie jest rekomendacją książki, lecz ukazaniem kwestii metodologicznych pracy i sposobu rozwiązania problemów merytorycznych.

Następnie autor pracy daje wstęp (s.11–21), w którym ukazuje stan dotychczasowych badań na ten temat, zastosowaną metodologię oraz wyjaśnia przyjęte cezury czasowe instytucjonalnego i personalnego rozwoju niemieckiej pedagogiki.

Kolejne trzy rozdziały książki reguluje chronologia. I tak znajdujemy w nich rozważania na temat nauki o wychowaniu w szkołach wyższych w latach 1919–1945 czyli w okresie Republiki Weimarskiej i narodowego socjalizmu (s. 21–90).

nalisierung..., Weinheim 1996 oraz współredaktorem: *Pädagogik Unter den Linden. Von der Gründung der Berliner Universität bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Stuttgart 2002.

² Heinz-Elmar Tenorth (1944) obecnie profesor Uniwersytetu Humboldta w Berlinie. Autor licznych prac z historii pedagogiki m.in.: *Einführung in die historische Pädagogik* (z G. Böhme) Darmstadt 1990, *Geschichte der Erziehung*, Wyd. 3 Weinheim, München 2000, *Klassiker der Pädagogik*, t. 1 i 2, München 2003, *Zur deutschen Bildungsgeschichte 1918–1945. Probleme, Analysen und politisch-pädagogische Perspektiven*, Köln, Wien 1985,